

non exprimatur : talis adaequatio habetur inter res et ideas divinas de his rebus; β) *imperfecta*, talis nimirum ut nihil conceptu repraesentetur quod in re non reperiatur, licet res quaedam contineat, quae conceptu non repraesentantur.

Ex his elucescit sensus asserti : Ratio veri, qua res, sermones, et actus intellectus insigniuntur, in eo ponitur quod habeatur actu vel saltem haberi possit inter rem et actum intellectus, conformitas talis ut conceptus nihil repraesentet quod res non contineat.

PROB. Definitio tradita gaudet dotibus bonae definitionis. Proprietas enim definitionis recte institutae sunt : α) ut definitio fiat ex notioribus; β) ut sit propria definito, h. e. ut conveniat omni et soli definito; γ) ut sit brevis; δ) ut non sit negativa, quantum rei natura permittit. Atqui haec obtinent circa definitionem traditam. Ergo.

Probatur definitionem traditam convenire *omni* definito; ceterae partes minoris ex se patent. Itaque contenditur res, sermones, conceptus dici instrui veritate eo quod exstat conformitas rei et intellectus.

1. *Probatur de rebus*. Aliquis dicitur esse amicus *verus*, eo quod in ipso reperitur id quod repraesentatur per conceptum amicitiae, seu, quod idem est, eo quod habetur conformitas inter rem et conceptum.

2. *Probatur de actibus mentis*. Cognitio dupliciter spectari potest : a) Ut *res* improprie dicta, actus enim mentis est aliquid; sub hoc respectu habet suam veritatem ontologicam; circa quemvis enim actum mentis possunt fieri iudicia, ita ut inter hos duos actus habeatur conformitas vel non. Sub hoc respectu cognitio haec non consideratur. b) *Ut est expressio seu repraesentatio rei*. Haec sub hoc respectu consideratur. — Jamvero manifestum est cognitionem, ut est expressio rei, dici *veram* quando est conformis ipsi rei quae dicitur exprimi.

3. *Probatur de sermonibus*. Sermo est signum iudicii; iudicium quod profertur per sermonem potest esse conforme rei circa quam versatur, vel difforme ab ea, adeoque iudicio, quod exprimitur, competit vel non competit sua *veritas logica*. Sed haec veritas haec non attenditur. Praeter iudicium quod expri-

mitur, habetur aut haberi potest alterum iudicium quo mens interne pronuntiat id quod reapse de re existimat; huic ipsi iudicio sua competit veritas logica vel falsitas quae iterum nunc non attenditur. — Sed inter duo iudicia quorum alterum exprimitur per sermonem, alterum vero interius latet, habetur conformitas vel difformitas. Illa vero impraesentiarum attenditur. Si iudicium quod profertur est conforme iudicio quod in mente latet, sermo quo exprimitur dicitur *verax*; iudicium autem interius latens, cui sermo conformis esse debet, vices gerit rei.

56. Scholion. a) *Verum* in genere est *adaequatio rei et intellectus*. — *Falsitas* in genere est *difformitas rei et intellectus*. — b) *Verum ontologicum* est adaequatio rei (genitivo subjectivo) et intellectus (genitivo objectivo), seu *conformitas rei cum intellectu*. Falsitas ontologica est *difformitas rei ab intellectu*. — c) *Verum logicum* est adaequatio rei (genitivo objectivo) et intellectus (genitivo subjectivo) seu *conformitas intellectus cum re*. Falsum logicum est *difformitas intellectus a re*.

§ 2. De veritate et de falsitate ontologica.

57. De veritate ontologica. 1. *Ens et verum convertuntur*. Veritas enim dicit ordinem entis ad intellectum; seu stat in eo quod ens est actu notum aut saltem cognoscibile. Atqui omne ens est actu notum Deo et aliquatenus cognoscibile intellectui creato. Ergo omne ens vi essentiae suae est verum.

2. Atamen *ens* et *verum* differunt *formaliter*. Conceptus enim entis non includit habitudinem ad intellectum.

3. *Ens* est verum *per denominationem non mere extrinsecam*. Nam relatio entis ad intellectum habet rationem sui in ipso ente et ei est essentialis.

4. *Essentia* est *absolute vera*; *factum* est *hypothetice verum*. Cum Deus sit ultimum fundamentum omnium essentialium, essentia est necessario et absolute conformis conceptui divino exprimenti ejus naturam. Factum est intellectui divino conforme, supposita ejus existentia.

5. Cum res sint conformes intellectui increato, et cum conformes esse possint intellectui nostro, quaeritur a) secundum

quamnam conformitatem *potissimum* dicantur verae; b) utrum sint *mensura* intellectus an *mensuratum*.

Praemittendum est duplicem distingui normam seu mensuram : a) Normam *improprie dictam*, seu exemplar speculativum, quae exprimit tantum id quod res est. b) Normam *proprie dictam* seu exemplar practicum, quae insuper relate ad eam habet rationem causae exemplaris.

Thesis 10. Res dicuntur verae primario relate ad intellectum divinum, secundario relate ad intellectum creatum. — Veritas rerum pendet a solo intellectu divino tanquam a norma suprema et proprie dicta.

58. I^a PARS. PROB. Res dicuntur verae primario relate ad intellectum illum cui necessario, essentialiter, perfecte et actu sunt conformes. Dicuntur secundario verae relate ad eum intellectum, cui non necessario, essentialiter perfecte et actu sunt conformes. Atqui relate ad intellectum divinum res sunt necessario, essentialiter, perfecte et actu conformes; relate ad intellectum nostrum non sunt tali modo conformes. Ergo.

59. II^a PARS. PROB. Illud solum est norma suprema et proprie dicta quod rem aliquam ita repraesentat, ut agentem in opere dirigat, adeo ut res existentiam suam aliquatenus huic normae debeat. Atqui solus intellectus divinus ita repraesentat res, ut agentem direxerit in opere, adeo ut res existentiam suam ultimam aliquo modo debeant huic normae. Ergo.

Decl. Min. Essentia divina est ultimum fundamentum possibilitium; intellectus divinus ab essentia determinatur ad cognoscenda omnia possibilitia; quare ideae divinae sunt archetypi, exemplaria, normae, secundum quae Deus res creavit, et a quibus ultimo cujusvis rei creatae constitutio pendet. — Contra conceptus nostri hauriuntur e rebus ipsis; exinde eorum veritas pendet a rebus; rerum autem veritas integra manet sive adsit sive desit earum conformitas cum conceptibus intellectuum creatorum.

60. Coroll. 1. Res denominantur verae triplici veritate : scilicet veritate intellectus Dei et veritate hominis extrinsece, et veritate inhaerente rei, quae est entitas rei adaequata intellectui vel adaequans sibi intellectum.

Coroll. 2. Veritas est in intellectu Dei proprie et primario, sed in intellectu nostro est proprie et secundario; in rebus autem est secundario et improprie.

Scholion. 1. Quod dicitur de rebus naturalibus respectu intellectus Dei artificis, id aliquatenus de artefactis dici potest respectu intellectus humani artificis. Nam intellectus humanus determinat normam secundum quam fiunt. Hae tamen normae hauriunt elementa omnia e rebus naturalibus. Igitur veritas artefactorum ab ideis divinis pendet, uti a norma suprema.

Scholion. 2. Omnes res, ut esse possint, conformes esse debent ideis divinis; intellectus humanus, ut sit verus respectu rerum naturalium, his conformis esse debet; igitur debet etiam esse conformis intellectui divino, ut verum attingere possit. Ergo Deus est *prima veritas*.

Scholion. 3. Deus est etiam *summa veritas*. Esse verum est esse conforme conceptui exprimenti naturam; esse summe verum est esse summe conforme hujuscemodi conceptui. Sed essentia divina est summe conformis conceptui intellectus divini exprimenti hanc essentiam. Etenim essentia, intellectio et intellectus realiter in Deo identificantur.

61. De falsitate ontologica. 1. *Nullum ens est falsum per se.* — Ens enim per se esse falsum, est esse difforme ab intellectu a quo primario et essentialiter pendet. Sed omne ens primario et essentialiter pendet ab intellectu divino, a quo nihil potest esse difforme. Ergo nullum ens est falsum per se.

2. Esse falsum per accidens, est esse difforme ab intellectu a quo ens non essentialiter pendet, nempe ab intellectu creato. Jamvero ens *per accidens et secundum quid* falsum esse potest : a) quatenus ens significatur conceptu et oratione difformibus ab ente : sic verus tragoedus est falsus Hector ; b) quatenus ob similitudinem suam cum alia re, natum est inducere intellectum ad adscribendam ipsi naturam istius alterius rei. Sic stannum dici potest falsum argentum.

§ 3. De veritate et de falsitate logica.

62. Quid sit veritas logica modo sufficienter dictum est.

Falsitas logica, seu difformitas intellectus a re, duplex est : *negativa* et *positiva*. a) *Negativa* habetur : α) cum intellectus nihil cogitat; β) cum intellectus aliquid cogitat, sed non exhaust conceptu suo totam rei intelligibilitatem. *Negativa* vocatur, quia continetur carentia cognitionis. — b) *Positiva* falsitas habetur cum intellectus quoad ipsam rationem formalem quam in objecto cogitat, non existit conformis objecto. Vocatur *positiva* quia viget inter duos terminos reales : De hac agitur.

Quaeritur a) utrum *apprehensioni et iudicio* intellectus humani competere possit veritas et falsitas. b) Utri actui competat *potior* veritas.

Thesis 11. Intellectui objecta simpliciter apprehendenti necessario inest veritas. Intellectui autem de objectis iudicanti per se quidem inest veritas; per accidens vero contingere potest ut ei inest falsitas. Veritas potior inest iudicio vero.

63. I^a PARS. *Sensus*. Idea semper est conformis objecto repraesentato, ita ut nunquam falsitas positiva inest.

Prob. Veritas logica stat in conformitate cum objecto repraesentato. Atqui haec conformitas nunquam deest ideis. Ergo.

Prob. Min. Idea est *repraesentatio, imago* objecti; sed inter repraesentationem et repraesentatum necessario habetur conformitas, seu non dari potest repraesentatio, nisi detur objectum quod ea repraesentetur; si illud enim deest, ipsa ratio repraesentationis deficit, et proinde nulla est idea. Ergo.

64. II^a PARS. *Judicio modo inest veritas, modo falsitas.*

Prob. Vi definitionis, per iudicium mens percipit vel asserit praedicatum convenire vel non convenire subjecto ut in se est. Atqui modo actus talis est conformis objecto seu verus; modo est ab eo difformis, seu falsus. Ergo.

Patet minor quia modo praedicatum subjecto, uti in se est, convenit sicut a mente pronuntiatur, in quo casu iudicium est verum; modo aliter evenit, in quo casu iudicium est falsum.

65. III^a PARS. A. *Intellectus non est fallibilis per se h. e.*

intellectus citra influxum causae sibi extrinsecae, non pronuntiat praedicatum convenire subjecto cui non convenit.

Prob. I^m ARG. Eo quod intellectus per se in iudicando errare posset, sequeretur scepticismum esse verum. Atqui scepticismum contradictionibus contineri in Logica est ostensum. Ergo.

Prob. Maj. Eo quod intellectus per se, ex natura sua, in iudicando errare posset, semper dubitandum foret utrum falso an vero adhaereat : Natura enim semper manet. Atqui, hoc habito, scepticismus foret sectandus. Ergo.

II^m ARG. Intellectus est facultas cognoscendi seu videndi, imo cognoscendi cum certitudine seu videndi rem sic esse et aliter esse non posse, quod probatur uti supra. Atqui talis facultas per se est infallibilis in iudicando. Ergo.

B. *Intellectus est fallibilis per accidens in iudicando.*

I^m ARG. Intellectus in iudicando est fallibilis vel per se, vel per accidens, vi secundae partis. Atqui non est fallibilis per se, ex modo dictis. Ergo.

II^m ARG. Habetur in homine dispositio remota et proxima ad erronee iudicandum. Ergo intellectus est saltem per accidens fallibilis.

Prob. Ant. Dispositio *remota* est imperfectio seu limitatio intellectus. — Dispositio *proxima* est duplex : a) in intellectu, defectus attentionis, confusio idearum; b) in voluntate, impatientia suspensionis assensus, sive complacentia erga rem de qua iudicium fertur, sive odium rei oppositae.

66. IV^a PARS. *Veritas potior inest iudicio vero.*

Prob. Ubi perfectior est cognitio, ibi perfectior est veritas. Atqui in iudicio perfectior est cognitio quam in apprehensione.

Patet major quia cognitio rei est assimilatio mentis cum re.

Prob. Min. duobus modis. a) Illa cognitio est altera perfectior qua, prae altera, intellectus in re quiescit. Atqui intellectus magis in re quiescit iudicio, quam simplici apprehensione.

b) Iudicio aliquid de objecto affirmatur vel negatur, ideis vero nil affirmatur nec negatur. Atqui prior cognitio est posteriori perfectior. Ergo.

67. Scholion 1. Elicito iudicio falso, v. g. « Deus est finitus; circulus est quadratus, » quaeres utrum de ejus subjecto haberi

possit idea, seu utrum mens sibi ideam efformet Dei finiti, circuli quadrati?

RESP. Unum ex his duobus contingit: a) Vel gignitur idea duplex, idea Dei vel circuli, idea finiti vel quadrati; b) vel gignitur tantum idea una, haec autem ita repraesentat subjectum ut demantur eae subjecti notae, quae impossibiles sunt cum nota praedicati. Liquet autem tales ideas destitui valore objectivo seu non esse conformes huic objecto cui per iudicium referuntur, eas tamen esse veras seu eas repraesentare aliquod objectum saltem possibile. — Utraeque ideae dicuntur continere iudicium virtuale falsum.

Scholion 2^m. Ideae dicuntur tripliciter falsae improprie: a) *Abusive*, quatenus nimirum iudicium vocatur idea. b) *Occasionaliter*, quatenus ideae praebent occasionem falso iudicio. c) *Virtualiter* quatenus destituuntur valore objectivo, seu non sunt conformes huic objecto de quo iudicatur. Hoc autem evenire potest cum ideae sunt fructus iudicii antecedentis virtualiter perseverantis, quod dicuntur continere.

Scholion 3^m. *Quaeres quomodo oriatur iudicium falsum?*

RESP. Iudicium est falsum eo quod de objecto negatur id quod ei convenit, vel eo quod objecto adscribitur id quod ab eo est alienum. — Utrumque autem oritur aut quia intellectus apprehendit objectum per ideam quae alii quidem objecto est conformis, at difformis est ab eo objecto de quo iudicium fertur; aut quia, sub motione voluntatis, subjecto apprehenso adduntur notae aliae. De objecto sic apprehenso affirmatur praedicatum ab eo alienum, aut negatur praedicatum quod tamen a parte rei illi convenit. Si intellectus attenderet, defectum conformitatis cerneret, cum sit infallibilis per se; at ex causis supra citatis negligit attente rem considerare.

68. Obj. 1. Multae hominum ideae, puta eorum hominum quorum mens praeiudiciis est oppleta, qui pravis motibus abripiuntur, ab objecto sunt difformes. Atqui hoc est argumentum ideis non necessario inesse veritatem. Ergo.

RESP. *Dist. Maj.* Multae ideae sunt difformes ab objecto *falsitate negativa*, scilicet non adaequate objectum suum materiale repraesentant, *Conc.*; *falsitate positiva*, *Subdist.* ideae *abusive* seu *iudicia*, *Conc.*; ideae *proprie*, *Neg. Cdt. Min.*

Inst. Atqui multae ideae proprie sunt falsae positive.

Prob. Min. Subs. Illa idea est falsa positive, quae repraesentat objectum aliter atque est. Atqui multae ideae proprie dictae repraesentant objectum aliter atque est. Ergo.

Prob. Min. Idea aliqua, enascens ex sensatione, repraesentat solem bipedalem. Atqui sol talis non est. Ergo.

RESP. *Neg. Min. Subs.* Ad prob. resp. dupl.:

a) *Dist. Maj.* Illa idea est falsa positive quae repraesentat objectum *formale*, notam repraesentatam, aliter ac est, *Conc.*; objectum *materiale*, *Subd.* aliter ac *esse potest*, seu quae repraesentat objectum materiale, quod non est *possibile*, *Conc.*; aliter ac *est realiter*, seu quae non repraesentat objectum materiale ad quod per iudicium refertur, *Neg.* Ex hoc enim ad summum sequeretur ideae deesse valorem objectivum. — *Cdt. Min.*

b) *Dist. Maj.* Quae repraesentat objectum aliter ac est *relative* h. e. aliter atque pro influxu, quem in sensoria exercet, sensui objicitur, *Conc.*; aliter atque est *absolute*, *Neg. Cdt. Min.*

Ad prob. *Conc. Maj. Dist. Min.* Sol *nec est nec apparet* esse bipedalis, h. e. talem influxum non exercet in sensus, ut appareat bipedalis, *Neg.*; non est *realiter* bipedalis, *apparet* tamen uti talis, *Conc.*; *Dist. Cons.*

Obj. 2. Illa idea non est vera, cui nullum objectum respondet. Atqui habentur ideae tales; ergo.

Prob. Min. Habentur ideae factitiae, arbitrariae. Atqui his nullum respondet objectum; ergo.

RESP. a) *Dist. Maj.* Illa idea non est vera, cui nullum objectum *possibile* respondet, *Conc.*; nullum objectum *reale*, *Neg.*

b) *Dist. Maj.* Cui nullum objectum respondet, h. e. *cujus notis singulis non respondet* in ordine reali objectum aliquod materiale hac nota instructum, *Conc.*; *cujus notis complexive sumptis* non respondet objectum unum, *Neg.*; *Cdt. Min.* Ad prob. *Conc. Maj. Dist. Min.* eodem modo.

Explic. Cum nihil sit in intellectu quod prius non fuerit in sensu, singula ex elementis, per ideam factitiam repraesentata, ex rebus naturalibus desumuntur; at diverso modo per phantasiam et intellectum possunt inter se ordinari, ita ut repraesentationes phantasticae et ideae apprehendant objectum compositum quod in ordine rerum non reperitur.